

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2\(174\).22](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).22)
УДК 796.011.3:796.034-056.34

Мазяр В.С.,
аспірант кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення,
Житомирський державний університет імені Івана Франка;
Грибан Г.П.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення,
Житомирський державний університет імені Івана Франка.

КЛАСИФІКАЦІЯ СПОРТСМЕНІВ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО ТА ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито проблемні питання відбору до участі у офіційних всеукраїнських і міжнародних змаганнях з паралімпійських видів спорту спортсменів з порушеннями розумового та фізичного розвитку. Встановлено, що вирішення цієї проблеми спонукає до вивчення особливостей класифікації спортсменів з порушеннями розумового і фізичного розвитку з метою допуску їх до змагань. Доведено, що одним із кращих засобів зміцнення ментального та фізичного здоров'я, є заняття фізичною культурою. Для людей з інвалідністю це адаптивний спорт, який спрямований на формування в осіб з відхиленнями розумового розвитку, спортивної майстерності та досягнення ними високих результатів у різних видах спорту. Мета статті полягає у обґрунтуванні класифікації спортсменів з порушеннями розумового та фізичного розвитку згідно з існуючими міжнародними правилами для конкретних видів спорту. Розроблено мінімальний класифікаційний стандарт допуску до змагань з легкої атлетики, настільного тенісу та плавання для спортсменів із порушеннями розумового та фізичного розвитку, призначений для застосування на національному рівні під час всеукраїнських відбірних і фінальних змагань.

Ключові слова: спортсмени з порушеннями розумового та фізичного розвитку, адаптивний спорт, класифікація спортсменів з відхиленнями розумового розвитку.

Maziar Volodymyr, Griban Gryhoriy. Classification of athletes with disorders of mental and physical development. The article reveals the problematic issues of selecting athletes with mental and physical disabilities to participate in official all-Ukrainian and international Paralympic sports competitions. It has been established that the solution to this problem prompts the study of the peculiarities of the classification of athletes with mental and physical disabilities in order to allow them to compete. It has been proven that one of the best means of strengthening mental and physical health is physical education. For people with disabilities, this is an adaptive sport, which is aimed at the formation of athletic skills in people with mental disabilities and their achievement of high results in various types of sports. The purpose of the article is to substantiate the classification of athletes with mental and physical disabilities according to the existing international rules for specific types of sports. The minimum classification standard for admission to competitions in athletics, table tennis and swimming for athletes with mental and physical disabilities has been developed, intended for national application level during the all-Ukrainian qualifying and final competitions, All-Ukrainian Spartakiade among children with disabilities "Believe in yourself", Ukrainian table tennis championships and cups in accordance with the Virtus guidelines. The minimum classification standard takes into account the specifics of the procedure of psychological classification of athletes with mental and physical disabilities which is carried out on the basis of current documents and Virtus recommendations. The minimum classification standard allows to algorithmize the classification procedure of athletes with mental and physical disabilities taking into account its crucial importance for determining the right to participate in competitions.

Key words: athletes with mental and physical disabilities, adaptive sports, classification of athletes with mental disabilities.

Постановка проблеми. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року визначає мету та основні завдання, спрямовані, зокрема, на підтримку паралімпійського і дефлімпійського руху, популяризації занять фізичною культурою і спортом як одного із напрямків самореалізації українців. Це узагальнення цілком стосується системи дитячо-юнацьких спортивних шкіл – місця, де значною мірою реалізується виховний потенціал дозвілля дітей, відбувається їх оздоровлення, розвиваються здібності в обраних видах спорту. Стратегією передбачено також забезпечення системного підходу до підготовки резерву шляхом проведення різноманітних фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів серед різних вікових груп, передусім – серед осіб шкільного та студентського віку [7, с. 12]. При цьому не можуть залишитися поза увагою спортсмени з порушеннями розумового та психічного розвитку. Вирішення цієї проблеми спонукає до вивчення особливостей класифікації спортсменів з порушеннями розумового і фізичного розвитку та допуску їх до змагань.

Аналіз літературних джерел. Психічне здоров'я, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), – це стан благополуччя, який дає можливість кожній людині реалізувати власний потенціал, долати звичайні життєві стреси, плідно працювати, брати участь в суспільному житті [4]. За даними ВООЗ, кожна четверта людина в світі буде вражена психічним або неврологічним розладом в якийсь момент її життя [3]. Молоді люди особливо схильні до

ризик розвитку психічних порушень у процесі переходу від залежного до самостійного або дорослого життя. Нові потреби і зміни, такі як статевая зрілість, нові відносини, покидання батьківського дому вперше, фінансова нестабільність, зайнятість чи освіта, пов'язані з тривогою, можуть викликати високі рівні стресу, що може призвести до психічних розладів. Певні розлади, такі як депресія, шизофренія, розлади харчової поведінки та зловживання психоактивними речовинами, визначені як такі, що беруть свій початок в молодому віці [5]. Близько 20 % дітей та підлітків у всьому світі страждають на психічні розлади, кількість яких постійно зростає. У структурі показників первинної інвалідності дітей переважає розумова відсталість або олігофренія – 67 %, під якою розуміють загальне недорозвинення психіки дитини, в якій центральне і визначальне місце займає недорозвинення пізнавальної діяльності і інших вищих психічних функцій, загальною ознакою яких є наявність вродженого або набутого в ранньому дитинстві загального недорозвинення психіки з перевагою інтелектуальної недостатності різного ступеня [9]. Мішель Мармот вказує, що неспотрібні хвороби і страждання знедолених, в бідних чи багатих країнах, є результатом того, як ми організуємо наші відносини у суспільстві [8].

Під розумовою відсталістю розуміють психічні розлади внаслідок затримки розвитку, які характеризуються зниженням інтелектуальної спроможності, мовною дисфункцією. Раніше патологія називалася олігофренією, вона розділяється на стадії: а) дебільність, вважається легкою; б) імбецильність; в) ідіотія (найбільш важка) [6].

Також виділяють атиповий аутизм з олігофренією. Ця хвороба має чотири стадії, вони поділяються за рівнем IQ.

1. Легка, коли IQ складає 50–69. Зовні такі дітки не відрізняються від однолітків, однак їм складно дається навчання, у них знижена концентрація уваги. Іноді спостерігаються зміни поведінки, дитина стає замкнутою, уникає спілкування.

2. Середня (IQ – вище 35). Такі діти дуже прив'язані до батьків, вчителів, розрізняють негативні, позитивні емоції, адресовані ним. Вони можуть читати, писати, рахувати. Не зважаючи на це, діти потребують догляду, постійного контролю.

3. Важка (IQ вище 20). Діти не здатні навчатися, не розмовляють, незграбно рухаються. Вони можуть висловлювати тільки невдоволення, задоволення, інші емоції для них недоступні. Діти потребують нагляду, допомоги, тому повинні перебувати в спеціалізованих установах.

4. Вкрай важка (IQ нижче 20). У маленьких дітей патологія проявляється затримкою розвитку мови, проблемами з адаптацією в колективі.

Одним із кращих засобів зміцнення здоров'я, ментального та фізичного є заняття фізичною культурою. Кожна людина може покращити власне здоров'я за допомогою фізичних вправ, достатнього сну, проведення часу на природі, підтримки здорової ваги тіла, обмеження вживання алкоголю та відмови від куріння [10]. Для людей з інвалідністю це адаптивний спорт, який спрямований на формування в осіб з відхиленнями розумового розвитку, спортивної майстерності та досягнення ними високих результатів у різних видах спорту. Найважливішою відмінною рисою адаптивного спорту є обов'язкова участь у змаганнях – процедури зіставлення досягнень різних людей; процедури публічної, суворо регламентованої змагальної діяльності відповідними правилами [2, с. 125].

Однією із провідних особливостей адаптивного спорту є система класифікації спортсменів, розподіл їх на класи для участі в змагальній діяльності. Такий розподіл здійснюється у двох напрямках – медичному, заснованому на визначенні в спортсменів «залишкового здоров'я», і спортивно-функціональному, що припускає поділ учасників змагань на класи з урахуванням специфікації рухової діяльності в кожному конкретному виді спорту.

Аналіз літературних джерел показав, що недостатньо досліджено і викладено питання класифікації спортсменів з порушеннями розумового та фізичного розвитку, що не дозволяє в повній мірі забезпечувати підготовку спортсменів до змагань, не порушувати комплектування команд відповідно до реальної нозології.

Мета статті полягає у обґрунтуванні класифікації спортсменів з порушеннями розумового та фізичного розвитку згідно з існуючими міжнародними правилами для конкретних видів спорту.

Методи дослідження: аналіз спеціальної науково-методичної літератури та програмно-нормативних документів; інформаційні інтернет ресурси, спостереження за спортсменами з вадами розумового та фізичного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі адаптивний спорт для осіб з відхиленнями розумового розвитку розвивається переважно в рамках паралімпійського та руху Спеціальних Олімпіад. У паралімпійському спорті класифікація спортсменів для участі у змаганнях має гуманістичний, морально-етичний та спортивний сенс, метою якої є створення об'єктивного відправного пункту змагань за принципом рівності у досягненні спортивних результатів та максимальної реалізації власних можливостей.

Міжнародна спортивна федерація для людей з вадами інтелекту Virtus (World Intellectual Impairment Sport) пропонує людям з відхиленнями розумового розвитку тренуватися та брати участь у змаганнях, використовуючи модель спортивних змагань для здорових спортсменів. Її мета полягає у залученні осіб з відхиленнями розумового розвитку до спортивного руху, починаючи з місцевих оздоровчих заходів, завершуючи змаганнями міжнародного рівня. Міжнародна спортивна федерація для людей з порушеннями інтелекту є членом Міжнародного паралімпійського комітету та інших міжнародних спортивних організацій осіб з інвалідністю. Вона налагодила відносини з більшістю міжнародних спортивних керівних органів і об'єднує подібні організації більш ніж в 40 країнах світу в тому числі і в Україні. Учасники цієї федерації беруть участь у Паралімпійських іграх з трьох видів спорту: легкої атлетики, настільного тенісу та плавання. Враховуючи те, що основними завданнями міжнародної федерації для людей з порушеннями інтелекту є досягнення спортивного результату, перемога у змаганнях, тренувальні заняття носять навантаження, близькі до навантажень здорових атлетів. Змагання проводяться згідно з існуючими міжнародними правилами для конкретних видів спорту, за виключенням тих випадків, коли вони адаптуються або змінюються [1, с. 35].

У паралімпійському спорті Українською спортивною федерацією інвалідів з вадами розумового і фізичного розвитку під керівництвом Національного комітету спорту інвалідів України розроблений загальний Регламент про

проведення всеукраїнських змагань з видів спорту осіб з порушеннями розумового та фізичного розвитку, який щороку переглядається і перезатверджується, де чітко визначена спортивна класифікація осіб з порушеннями розумового та фізичного розвитку, умови та критерії допуску до трьох видів спорту, які розвиваються в Україні і представлені на Паралімпійських іграх у цій нозології.

У 2021 році Virtus надала рекомендацію всім національним спортивним федераціям осіб з інвалідністю з порушеннями розумового та фізичного розвитку переглянути свої класифікаційні правила та впровадити три класифікаційні групи: II1 – спортсмени з порушеннями розумового розвитку; II2 – спортсмени з порушеннями розумового розвитку та значними додатковими порушеннями, такими як синдром Дауна; II3 – спортсмени з аутистичними розладами (без порушень розумового розвитку).

У зв'язку з цим розроблено Мінімальний класифікаційний стандарт допуску до змагань з легкої атлетики, настільного тенісу та плавання для спортсменів із порушеннями розумового та фізичного розвитку, призначений для застосування на національному рівні під час: Всеукраїнських відбірних і фінальних змагань Всеукраїнської спартакіади серед дітей з інвалідністю «Повір у себе», чемпіонатів і кубків України з настільного тенісу у відповідності до керівної настанови Virtus.

Мінімальний класифікаційний стандарт враховує специфіку процедури психологічної класифікації спортсменів із порушеннями розумового та фізичного розвитку, що здійснюється на підставі діючих документів і рекомендацій Virtus. Мінімальний класифікаційний стандарт дозволяє алгоритмізувати процедуру класифікації спортсменів із порушеннями розумового та фізичного розвитку, враховуючи її вирішальне значення для визначення права участі у змаганнях.

Слід розрізняти такі рівні придатності спортсменів із порушеннями розумового та фізичного розвитку: національний, міжнародний, спортивний (рис. 1). Національний вимір (попередній етап визначення придатності/непридатності) – реалізується на національному рівні на Всеукраїнських змаганнях з плавання для осіб із порушеннями розумового та фізичного розвитку. Він не дає дозволу спортсмену на участь у міжнародних змаганнях і Паралімпійських іграх. Міжнародний вимір – встановлює відповідність міжнародним вимогам з придатності та дає можливість спортсменам із порушеннями розумового та фізичного розвитку брати участь у міжнародних змаганнях (континентальних і світових чемпіонатах). Національна федерація несе відповідальність за те, щоб до участі в міжнародному змаганні спортсмени вже мали клас на національному рівні [2, с. 140].

Рис. 1. Рівні придатності спортсменів (Virtus)

Спортсмени з порушеннями розумового та фізичного розвитку – члени збірної команди України з видів спорту для того, щоб взяти участь в офіційних міжнародних змаганнях, повинні пройти міжнародну класифікацію. Спортсмени мають враховувати відповідні умови та правила класифікації Virtus. Зробити це потрібно тільки один раз, перед першим турніром.

Висновки. Класифікація спортсменів із порушеннями розумового та фізичного розвитку в Україні є обов'язковою складовою частиною програми офіційних змагань з паралімпійських видів спорту на національному рівні та здійснюється на Всеукраїнських відбірних та фінальних змаганнях Всеукраїнської спартакіади серед дітей з інвалідністю «Повір у себе», чемпіонатах і Кубках України з видів спорту. Відповідно до регламенту класифікація спортсменів із порушеннями розумового та фізичного розвитку проводиться у перший день змагань. Класифікація спортсменів здійснюється спеціально акредитованими фахівцями/класифікаторами і підлягає постійному перегляду класифікаційних норм, які відповідають кодексу Міжнародного паралімпійського комітету з огляду на можливі функціональні зміни спортсменів.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на вивчення спортивної класифікації як необхідної умови для участі у змаганнях, санкціонованих Міжнародним паралімпійським комітетом.

Література

1. Бріскін Ю.А. Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади: навч. посіб. Львів: Ахіл, 2003. 128 с.
2. Бріскін Ю.А. Спорт інвалідів: підруч. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорт. Київ: Олімпійська література, 2006.

263 с.

3. ВООЗ (2001) Психічне здоров'я: Нове розуміння, нові сподівання. <https://www.coe.int/uk/web/compass/health>

4. ВООЗ (2005) Зміцнення психічного здоров'я: концепції, нові дані, практика: доповідь Всесвітньої організації охорони здоров'я, Департамент психічного здоров'я та токсикоманії у співпраці з Вікторіанським фондом зміцнення здоров'я і Університетом Мельбурн. ВООЗ. Женева. <https://www.coe.int/uk/web/compass/health>
5. ВООЗ (2010) Зміцнення психічного здоров'я молоді – внесок у майбутнє. <https://www.coe.int/uk/web/compass/health>
6. Мякушко О. Системи класифікації розумової відсталості та підходи до діагностики дітей з помірною розумовою відсталістю. Електронний ресурс. Режим доступу: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://lib.iitta.gov.ua/713973/1/%D0%9C%D1%8F%D0%BA%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%86._%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%202.pdf
7. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. <https://mizhiria-osvita.gov.ua/uploads/1-1.pdf>
8. Marmot M. Health in an unequal world. Lancet, (2006) p. 2. <https://www.coe.int/uk/web/compass/health>
9. Wingard D.L., Berkman L.F., Brand R.J. (1994). A multivariate analysis of health-related practices: a nine-year mortality followup of the Alameda County Study. Psychosocial Processes and Health. Cambridge University Press. p. 273–289.
10. World Health Organization. International Organization. T. 12, № (3). 1958. p. 391–394.

References

1. Briskin Yu.A. Apta ludis. Olympia specialia: educatione dux Leopolis: Akhil, 2003. 128 p.
2. Briskin Yu.A. Debilitatum ludis: paedagogus. pro alumni Universitas Physicorum educatione et ludis. Kyiv: Olympiae litterae, 2006. 263 p.
3. WHO (2001) valetudo mentis: Nova intellectus, nova exspectatio. <https://www.coe.int/uk/web/compass/health>
4. QUI (2005) Sanitas mentis promovetur: conceptus, novi argumenti, praxis: relatio a Organizatione Mundi Health, Department of Health mentis et addictionis, in collaboratione cum Fundatione Victoriana pro Promotione Sanitatis et Universitate Melbourne. OMS Genevae. <https://www.coe.int/uk/web/compass/sanitas>
5. WHO (2010) confortans sanitatem mentis iuvenum – adiumentum in futurum. <https://www.coe.int/uk/web/compass/health>
6. Myakushko O. Retardatio mentalis systemata classificationis et diagnosis infantum cum moderata retardatione mentali accedit. Electronic resource. Aditus modus: //efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://lib.iitta.gov.ua/713973/1/%D0%9C%D1%8F%D0%BA%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%86._%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%202.pdf
7. Imperatorii ad progressionem corporis culturae et ludis usque MMXXVIII. <https://mizhiria-osvita.gov.ua/uploads/1-1.pdf>
8. Marmot M. Health in an unequal world. Lancet, (2006) p. 2. <https://www.coe.int/uk/web/compass/health>
9. Wingard D.L., Berkman L.F., Brand R.J. (1994). A multivariate analysis of health-related practices: a nine-year mortality followup of the Alameda County Study. Psychosocial Processes and Health. Cambridge University Press. p. 273–289.
10. World Health Organization. International Organization. T. 12, № (3). 1958. p. 391–394. doi:10.1017/s0020818300031210

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2\(174\).23](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).23)

Маняк С.В.

аспірант Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту, м. Дніпро;

Откидач В. С.

доктор філософії, старший викладач кафедри спеціальної фізичної та бойової підготовки

Національної академії Служби безпеки України, м. Київ;

Корчагін М.В.,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, професор спеціальної кафедри № 3

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків;

Гарбузов О. А.

викладач спеціальної кафедри № 3

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків.

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ СЛУЖБИ БЕЗЕКИ УКРАЇНИ

Зміна воєнно-політичної обстановки в світі, поява нових зразків озброєння, новітні підходи до ведення бойових дій, постійна гонка озброєнь – це вимагає від нас постійної зміни підходів та удосконалення підготовки військових професіоналів, підвищення вимог до їх фізичної та психічної готовності до виконання завдань за призначенням. Проведення низки реформ в підготовці військових фахівців сектору безпеки і оборони вимагає від нас проаналізувати та докорінно змінити програми навчання бойової підготовки з урахуванням новітніх підходів, форм та способів застосування військ. Формування системи забезпечення національної безпеки України відбувається за рахунок багатовекторної роботи всіх гілок влади. Служба безпеки України відіграє значну роль в обороноздатності держави за багатьма напрямками роботи, а саме: здійснює інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони,